

KÓHALMI BÉLA

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYUNK FELADATAI*

Nem lesz érdektelen néhány percet szánni annak megvilágítására, hogyan illeszkedik be az új főbizottság feladatköreivel, céljaival a MTA bizottságainak társaságába, elsősorban az I. Osztály keretébe; Akadémiánk multjának mely jó és ápolni való hagyományaihoz kapcsolódik az az elhatározás, mely a Könyvtártudományi Főbizottságot létrehozta.

Központi Vezetőségünk 1953. évi júniusi, szeptemberi, decemberi határozatai, s a MDP III. kongresszusának beszámolója világosan megmutatták: az országért felelős a magyar tudomány is, amelynek legfőbb irányítása a MTA kezében van s ennek a tudománypolitikának része a könyvtárpolitika is. A kezdeményezők jól látták tehát, hogy a M. T. Akadémiának azokon a feladatokon túl, amelyeket az I. Osztály keretében egyes könyv- és könyvtártörténeti munkaközösségek támogatásával eddig is vállalt, közösséget kell vállalnia a könyvtártudományi feladatok egészével, a magyar könyvtárpolitika elvi kérdéseinek tisztázása munkájával is, hiszen a tudományos kutatás megsegítésének ügye elválaszthatatlan a nép szellemi felemelkedésének ügyétől. A megalakuló és dolgozó főbizottság feladata már most e mellé az elhatározás mellé megteremteni a könyvtárak dolgozóinak egységes közvéleményét, a kollektív vállalkozásokra serkentett könyvtárak munkájával pedig bebizonyítani, hogy az egész országban folyó építő, kutató és népművelő munkát eredményesen segíteni tudja.

1.1 A régi Akadémia és a könyvtári tudományok

Nézzük meg, hogyan gondozta a régi Akadémia a könyvvel foglalkozó tudományok közül a Tudós Társaság két osztályához legközelebb álló bibliográfia ügyét. Megalakuló főbizottságunk az Akadémia I. és II. osztályának két nagymultú, nagyérdemű bizottsága mellett kezdi meg munkáját. Két év múlva

* A MTA elnökségének intézkedésére a Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály megalakította (1954. márc. 20.) a Könyvtártudományi Főbizottságot. Kóhalmi Bélának — a bizottság elnökének — referátuma az első ülésen hangzott el. Jelen tanulmány e referátum kibővítése.

száz éve lesz annak, hogy megalakult a Nyelvtudományi Osztályban a Nyelvtudomány Állandó Bizottsága, mely azóta a magyarországi nyelvészeti munkálgodás központja és irányítója ; ugyancsak a napokban volt száz éve annak, hogy véglegesen megszervezték az Akadémia Történeti Bizottságát, mely hamarosan megindította a külföldön már jóval hamarabb megindult Monumenták és Diplomatariumok sorozatát.

A könyvtári tudományokat közelebbről érdeklő témákkal, kiadási tervekkel foglalkozott már a forradalom előtti Tudós Társaság is. A nyelvért és irodalomért megindított mozgalmak — kezdeti formái a nemzet polgári egységéért indított harcnak¹ — az Akadémia munkábaállása idején már félszázados *multra* tekinthettek vissza. Irodalom és nyelvtudomány volt „addig is, míg Akadémia nem volt, mintha lett volna”² és azokban az években, amikor a Tudós Társaság nyelvtudományi és irodalmi osztálya megállapította a helyesírás szabályait (1832), megalkotta a „magyar nyelv rendszeré”-t (1832), kiadta első formájában a Magyar Tájszótárt (1838) : elindította a kézirat-kincseinket elemző „Régi magyar nyelvemlékek” c. sorozatot is. A Széchényi által közéleti hatalommá tett nyomtatott magyar könyv *multját* tükröztető lajstromok is szép számmal voltak már. Sándor István kis „Magyar Könyvesház”-a mellett a külföld elé is odaállítható nagy teljesítmények : Pray György kétkötetes „Index variorum librorum”-ja, Széchényi Ferenc és Teleki Sámuel könyvtárainak szép nyomtatott katalógusai. Szinte kezünkben volt már az a nagy nemzeti bibliográfia, amelyet a két Kovachich sürgetett „Plánum”-ában : Jankovich Miklós „Közönséges magyar könyvtára, 1533—1833”, melyet szerzője a korszak legkiválóbb bibliográfusa, Friedrich Adolph Ebert „Allgemeines bibliogr. Lexikon”-a mintájára szerkesztett. Jankovich felajánlotta az Akadémiának s az Akadémia az 1841. augusztus elején benyújtott kézirat átnézésére dicséretes gyorsasággal aug. 9-én bírálókat rendelt ki, a „kisgyűlés” aug. 25-én kiadásra elfogadta s a harmadnapra összeült nagygyűlés úgy határozott, hogy Jankovich könyvészetét, nemzeti bibliográfiánk első jelentős kísérletét, *sortedül* kinyomatja. Jankovich katalógus-bibliográfiája mégsem jelenthetett meg ; szerzője a kéziratot visszavette s az végül is elkallódott.

Világos után szokatlan bőségben jelentek meg könyvészeti és történelmi forráskiadványok. Az Új Magyar Múzeum megindításával 1850-ben és az 1855-ben megindított Magyar Történelmi Tárral kezdődik el a két osztály hatalmas lendületű kiadói, majd forráskiadó tevékenysége : a nyelvemlékek, a régi magyar költészet és a magyar *mult* emlékeinek feltárása. E munkálatok között jelentékenyek a *bibliográfiai vállalkozások*. Nemzeti bibliográfiánk

¹ Révai József. Marxizmus és magyarság. Bp., Szikra, 1946. p. 15.

² Négyesy László. A magyar irodalom és költészet fejlődése. (A M. T. Akadémia első évszázada. Bp. 1926. p. 38.)

főművei akkor születtek, akkor alapozódtak meg, amikor az elnyomó hatalom tudós tollnokai a létében fenyegetett, minden jogától megfosztott országot saját történetétől is meg akarták fosztani.

Tanulságos volna elemezni e nagyszabású, sokkötetes kiadványsorozatok kronológiáját, megnézni e tevékenység társadalmi hátterét, hogyan csökkent le ez a tevékenység a századforduló után nyomban, amikor a történettudományi munkát éltető magyar függetlenségi program lassan átalakult a magyar imperializmus programjává, de ez messze vezetne feladatunktól. Minket ebből az érdekel, hogy az Akadémia e két osztályának kiadói tevékenysége *kétágú* volt: a nyelvelmékek, a történelmi emlékek és okmánytárak nagy sorozatainak kiadása (1855 és a kilencvenes évek közé esik e vállalkozások oroszlánrésze) volt az *egyik*, a *másik* — Főbizottságunkat közelebről érdeklő ága — a két tudomány művelőinek *módszertani* munkáját elősegítő könyvkiadás. Gondoskodtak arról, hogy a gyűjtemények mellett olyan segédkönyvek adassanak a nyelvészek és történetírók kezébe, amelyek már a közzétett nagyterjedelmű forrásanyag kritikai értékelését és feldolgozását felesleges energiapazarlás veszedelme nélkül lehetővé teszik. Ez volt a magyar történetírás „ipari forradalma”. Így jelentek meg időrendes, betűrendes és tárgymutatók az okmánytárakhoz, kortani, heraldikai, történelmi-földrajzi, oklevéltani és egyéb történelmi segédkönyvek, így a Nyelvtörténeti szótár, s indul meg az új Tájszótár, és így jelentek meg mindenféle kutatómunka fő bibliográfiai forrásai, Szinnyei Repertórium, Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára, Kertbeny német könyvészete, Petrik Magyarország bibliográfiájának néhány kötete, a két Szinnyei Matematikai és természettudományi könyvészete, Szinnyei Magyar írók élete és művei sorozatának jó része még a 90-es években, de nagyobb részük a századforduló előtt.

Ha az utóbb említetteknek nem is mindegyike jelent meg az Akadémia kiadásában, de vagy az Akadémia hozzájárulásával jöttek létre, vagy úgy, hogy szerzőjük tiszteletdíját az Akadémia fedezte, pályadíjjal jutalmazta, mint a két Szinnyei természettudományi könyvészetét.

A XIX. sz. 80-as, 90-es éveiben a magyar bibliográfia — igaz, hogy egy-két bibliográfusunk hősi erőfeszítése révén, — az Akadémiától kapott nagyarányú támogatással nemcsak hogy egyvonalban haladt a nagy nemzetek bibliográfiai tevékenységével, de egynémely eredménye meg is haladta azokét. Georg Schneider is céloz erre a kis nemzetek bibliográfiájáról szólva a *Handbuch der Bibliographie*-ban; kétségtelenül Szinnyei Repertóriumára és Petrik ciklus-bibliográfiái közül azokra gondol, amelyekben Petrik a folyóiratok cikkeit is feldolgozta. Szinnyei joggal írhatta Repertórium I. osztálya 2. (Hírlapok) kötetének előszavában: „*A Repertorium jelen kötetét méltán és büszkén mutathatjuk fel, mint a világirodalomban e nemből az első és e nemből az egyedülállót. Csak most tudjuk igazán, hogy mit bírunk és mit nem bírunk a történelem terén.*”

Amikor a továbbiakban a Könyvtártudományi Főbizottság feladatait és céljait igyekszem felvázolni, szükségesnek véltem az alakulás órájában megállapítani, hogy a M. T. Akadémia nagy korszaka kiadói munkásságában jelentős teret kapott a bibliográfia; az általános tudományos kutatás bibliográfiai forrásainak ügyét az Akadémia áldozatkészen gondozta. Jó hatással volt ez a magyar könyvtártudományra is. Nemzeti bibliográfiánk főművei kiadásával egyidőben, 1876-ban indult meg máig legfontosabb könyvtártudományi folyóiratunk, a *Magyar Könyvszemle* is. Ezzel a folyóirattal indult meg a magyar könyv- és nyomdászattörténeti kutatás, mely fontos szolgálatokat tudott tenni az irodalomtudománynak. Az ezirányú kiadói munka ugyanis tartósan kívül esett a régi Akadémia tevékenységén. Könyvtörténeti, nyomdászattörténeti művek nem az Akadémia kiadásában jelentek meg, ilyen tárgyú felolvasások ritkán szerepeltek az I. osztály üléseinek tárgysorozatában. Hogy ezek a rész tudományok s maga a bibliográfia és könyvtártan is az Akadémia I. osztálya keretében kért hajlékot, annak jogcímeül nemcsak Akadémiánk imént említett jó hagyományai szolgálnak, hanem az irodalomtudomány multja is (és nemcsak az ún. Literärgeschichte-korszaka); az európai irodalomtudomány bibliográfiája nem hagyja ki anyagából ma sem a könyv- és könyvtártörténetet.

1.2 A Főbizottság és a könyvtártudomány

Amióta Martin Schrettinger 1808-ban először nevezte el könyvtártudománynak a könyvtárügyre és a könyvtár kezelésére vonatkozó elméleti és gyakorlati ismeretanyagot, sokszor volt vita tárgya a könyvtártudomány fogalma. A könyvtáros számára szükséges összes ismeretanyagnak a könyvtártanra való szűkítése (mert Schrettinger, Ebert, Molbech felfogásából ez következik) elavultnak, meghaladottnak tekinthető. A könyvtárosság ismeretanyaga a rész tudományok egész sorát fogja össze: írás-, könyv-, nyomdászat-, sajtó- és könyvtártörténetet, a tudománytörténettel összefonódó bibliográfiát és magát a könyvtártant, a bibliotheconomiát, — ám jóval több egy összeadási végeredménynél, mert az irodalom könyvtári feltárásának, vagyis a rész tudományok kapcsolatának és kölcsönös alkalmazásának követelménye teszi ki a könyvtártudomány igazi tartalmát. Világos, hogy ezt a tartalmat korszakonként másként fogalmazták meg. Másként fogalmazták meg az udvari könyvtárosok, a feudális korszak egyetemi könyvtárosai, majd a kapitalizmus felfelémenő korszakának könyvtárosai számára; másmilyen volt ez a tartalom — ha nem is fogalmazásában, de a gyakorlatban, magatartásban, — az uralkodó dzsentri kultúrájához való asszimilálódás idején és mindenképpen másként fogalmazzuk meg a szocializmust építő társadalom könyvtárosa számára. Korszakonként a rész tudományok valamelyike kapott hangsúlyt. A könyvismereti anyag: amikor a könyvtár egy egészen szűk felső

réteg magántulajdona volt. a bibliográfia : amikor a feudális társadalom méhében kialakult burzsoázia szellemi vezetőrétege a könyvtáros számára a legfontosabbnak a tudomány- és a tudósok történetét látta (Leibniz, Denis, Ersch könyvtárossága), a könyvtártan : amikor a francia forradalom s a nyomában lezajló forradalmak a nemzeti könyvkincset a burzsoázia kezére juttatták. A győztes burzsoázia szellemi hegemóniára törekvésének jellemzője az is, hogy nagy könyvtárai szilárd birtokában a XIX. század második felében az egész világon szétáradó hatalmas könyvtermelésben való eligazodást szolgáló bibliográfia tanításának biztosított először helyet az egyetemi oktatásban ; ez lett a magja a könyvtártudományi ismereteknek nálunk is első ízben a kolozsvári egyetemen. a század első évében.¹

A roppant gazdag magyar könyvtártudományi irodalom láttán szinte érthetetlen, hogy ez ismeretanyag magyar összefoglalására kísérlet sem történt, — szakbibliográfiája nem készült el, pedig a keretébe tartozó tanulmányok egész sora szolgálta az irodalomtörténeti és történeti kutatótevékenységet. Könyvtárosaink jobban szerették magukat irodalmároknak, vagy történészeknek láttatni, mint szaktudományuk mestereinek. Nem csoda tehát, ha tudós értelmiségünk körében sem találkozunk a korszerű könyvtárosi munka helyes értékelésével. Gyakori nézet az, hogy a könyvtárosághoz elengedhetetlenül szükséges ugyan egy tudományágban való alaposabb jártasság, de a könyvtárosi tudnivalók mellékesen, járulékosan, menetközben, minden erőfeszítés nélkül megszerezhetők. Az okát ennek abban látjuk, hogy értelmiségünk kezébe ritkán kerültek magvas, tudományos színvonalon írt könyvtártani, könyv- és könyvtártörténeti munkák, nagy, régi könyvtáraink egyikének sincs megírva a története, legnagyobb könyvtárunké is torzó maradt. Nincs a magyar könyvtárügy *valóságos színvonalán álló* könyvtártudományi folyóiratunk. Az, hogy egyetlen nyomtatásban megjelenő folyóiratunk („A könyvtáros”) a magyar könyvtárügy elméleti problémáinak tisztázására lehetőséget nem nyújthat, okozója annak, hogy a könyvtártudományi kutatás köre leszűkült, alig megy túl a könyvtártechnikán ; íróasztali fiókokba szorul tehát s így akaratlanul arisztokratizmust termel.

Nálunk 1949. tavasza óta folyik könyvtárosképzés a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem nyelv- és irodalomtudományi karán, ahol követelményként állítjuk az oktatószemélyzet elé a tanításnak a kutatómunkával való egybekapcsolását. A fiatal egyetemi oktatószemélyzet azonban — jóllehet kutatómunka tekintetében kedvezőbb a helyzete, mint a könyvtárakban dolgozóké — nem indult el még a helyes úton. A „Szabad Nép” 1953. dec. 22-i cikkének megállapításai az Eötvös Loránd Tudományegyetem irodalmi karának munkájáról vonatkoztathatók az egyetemi könyvtáros-szak munká-

¹ *Gyalui Farkas*. A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon. Kolozsvár, 1903. p. 10.

jára is. azzal a némileg mentesítő magyarázattal, hogy itt a kutatás legfontosabb konkrét feladatainak nyilvános megvitatása tudományos folyóirat híján nem történhetett meg. Tudományos könyvtárainkban Budapesten és a vidéken dolgoznak már könyvtártudományi, könyvtártani problémákkal foglalkozó munkaközösségek, ám ezek feladataikat elszigetelten maguk igyekeznek megoldani. A gyökeres változás egyik előfeltétele a Magyar Könyvszemlének az Akadémia folyóirataként való kiadása.

Van a jelenségeknek egy másik csoportja is, amely meggyőzheti különösen könyvtárvezetőinket és az állami szerveket arról, hogy az elméleti kérdések tisztázás mennyire fontos gyakorlati munkánk szempontjából. Helytelen káderpolitika következtében ma sokszor az a helyzet, hogy egyforma rangsorolásban együtt vannak könyvtárainkban öthetes, három- és öthónapos tanfolyamokat, kétéves főiskolát végzetek, vagy hároméves főiskolát végzők, levelezőtanfolyamot végzetek, egyetemet végzett könyvtárosokkal, vagy más karokról jött egyetemet végzettekkel, sőt semilyen szakvégzettséggel nem rendelkezőkkel. Kell, hogy legyen egy fórum, kormányzatunk előadói és intézői számára véleményező testület azokban a kérdésekben: milyen könyvtári munkakör, vagy munka milyen előképzettséget kíván, hogy elérhető legyen az, hogy tudományos intézeteinkben a könyvtáros, a dokumentalista a tudományos brigád egyenrangú, megfelelően dotált tagja legyen. Hogy erre szükség van, bizonyítja az, hogy az egyetemi könyvtárszakot végzők körében is zavaros hangok hallatszanak a könyvtárosi munka tudományos jellegét illetően. Az egyetemről kikerülő, vagy már végzett és nagykönyvtárainkban dolgozó fiatal könyvtárosaink elégedetlenek munkakörükkel, a könyvtári gyakorlatokban résztvett hallgatók egy része csalódottnak érzi magát, úgy látják jövőjüket, hogy beállítják őket egy gépezetbe, ráállítják őket egy futószalagra, s nem kapják meg a könyvtári munkából azt, ami ezt a pályát számukra vonzóvá tehetné. Közel száz-százötven éves könyvtárosi vitának magja ez a panasz. A jó részében manuális munkát magában foglaló könyvtárosi foglalkozásban rejlő „tragikum” ez, amelynek kiegyenlítésére Dziačko óta számtalan javaslat hangzott el, egynéhány rendszabály (pl. a középfokú és alsófokú szolgálat intézményesítése) született meg, és ezek mind keresték azt a módot, hogy a könyvtáros, aki hivatalnok lesz a könyvnek, ahogy más hivatalnok az aktáknak, hogyan kapcsolódhatik bele a nemzet szellemi életébe.

A régi nagy könyvtárosok és bibliográfusok nem láttak tragikumot abban, ha nagy adag cédulázó, feldolgozó munkát rótt rájuk a könyvtárosmesterség. És nem panaszkodtak fel hasonlót a maguk körében a régészek sem. Friedrich Adolph Ebert, a már említett kiváló bibliográfus és lexikográfus, szász udvari könyvtáros, nem egyszer önként vállalt közönséges másolómunkát, ha arról volt szó, hogy a drezdai könyvtárból ki nem kölcsönözhető munkákból oldalakra terjedő kivonatot készítsen más német államban lakó tudós

kollégája számára. És nem ijedt meg az adminisztratív jellegű munkáktól Goethe: két könyvtár, a weimari és jénai nem tiszteletbeli, hanem valóságos könyvtárosa sem. Könyvtárosi munkájáról munkanaplót vezetett és ilyenek vezetését megkívánta. Amikor a jénai professzorok nem akartak átadni egy helyiséget a könyvtár részére, Goethe kívülről töreti át a falat és lebontatja a jénai városfal egyrészét, hogy az olvasóteremnek világosságot és levegőt adjon. Martin Schrettinger és Ebert elméletei a gyakorlatból erednek és ha az a meghatározásuk, hogy a könyvtáros feladata „a gyűjtött könyvekből használható könyvtárat csinálni” szűknek és egyoldalúnak látszik is, ebbe is *belefér* a tudományos munka. A valóság az, hogy a könyvvel való mindenfajta könyvtárosi manipuláció végezhető magasabb színvonalon is és ebben is benne vannak a tudományos elemek. A fejeket a századforduló táján Harnack zavarta meg, aki a könyvtár státusában professzori testületet kívánt látni, amelyben együtt van e hivatás tudományos, oktató, technikai és kereskedelmi apparátusa. Ez a harnacki állásfoglalás verődik vissza most a Leyh—Predeek—Grassberger-vitában,¹ de erre az öncélú elméletesdire részben már feleletet adott a Szovjetunió és a népi demokráciák tudományos könyvtárainak gyakorlata, de feleletet kell még adnunk marxista alapozású könyvtártudományi munkánkkal is.

Fiatal kádereink félelemérzésének könyvtárszemléletük korlátozottsága, technikai kultúrájuk hiányos volta az oka. Nem látják a tudomány nagyüzemének problémáit.

A veszély azonban, amitől fiatal kádereink félnek, bizonyos fokig fennáll, mert néhány nagyüzemű tudományos könyvtárunkban középfokú képzettséggel rendelkező munkaerők hiányában egyetemi végzettségű dolgozókat foglalkoztattak tartósan egyhangú, technikai jellegű munkafolyamatoknál. Ellenszere volna ennek tudományos jellegű munkákra való időnkénti átváltásuk és tudományos feladatokkal való megbízásuk.

2. Könyvtáraink és a könyvtártudomány

A visszatekintő szakbibliográfia mindig beszámoló és jelentés egy tudományág fejlődéséről. Arról, hogy mit termelt a magyar könyvtártudomány a múltban, egy-két régi, szorgalmas, tudós könyvtároson kívül senki sem alkotott képet, mert ilyen magyar bibliográfiai beszámoló soha nem jelent meg. Egy-két külföldi irodalomtudományi bibliográfia (Cambridge Bibliography of English Literature) fel szokta dolgozni a könyv- és könyvtártörténeti anya-

¹ Leyh, George. Das neue Berufsideal des Bibliothekars. (Zbl. f. B. 1949. p. 95—97.) — Predeek, A. Die Bibliothekswissenschaft als Disziplin u. Universitätsfach (Leyh-Festschr. 1950. p. 169—184.) — Grassberger, F. On the psychology of librarianship. (Libr. Quart. 1954. p. 35—46.)

got, a mienk (Heilebranth, Kozocsa) mindig csak erős válogatással adta. Könyvtári életünknek nem volt szerve, amely ezt a könyvészetet életre hívta volna s így hiányzott az az érzékeny műszer, amely az elméleti munka hiányait megmutatta volna. Igaz, hogy az ilyen irányú érdeklődés nem volt élénk. E pillanatban az a helyzet, hogy a publikációs lehetőségek korlátozott volta és kurrens szakbibliográfia hiánya miatt merőben annak alapján, hogy milyen könyvtártudományi művek jelenhettek meg, tiszta képet nem alkothatunk arról: hol tart ma a könyvtári problémák tudományos feldolgozása. Ha tervezésünket a valóságba akarjuk gyökereztetni, meg kell néznünk könyvtáraink munkaterveit és a kész, vagy féligkész eredményeket.

A Főbizottság a terveket megvizsgálta. Sajnos, a vállalások között még nem jelentkezik az a terv, amely Sztálin nyelvtudományi és közgazdasági munkáiban kibontott és a XIX. pártkongresszuson megtárgyalt tételek és az irodalmi viták eredményeinek alkalmazását a könyvtártudomány egész területét átfogóan akarná megvizsgálni. Nincs olyan, amely a marxizmus-leninizmus szellemében kísérelné meg a polgári korszak könyvtártudományának elemzését, jóllehet könyvtárosaink ezt a feladatot a napi problémák megoldásánál esetről-esetre elvégezték. Összefoglaló jellegű tematikát mégis találunk a tervek között: „A magyar könyvtártudományi munka eredményei, hibái és feladatai”; „A könyv és könyvtár, mint a társadalmi nevelés eszközei”.

2.1 Könyvtártani problémák

Az élő könyvtárügy két központi problémáját megtaláljuk két munkaközösség tervfeladatában: „A tudományok filozófiai osztályozása és a könyvtári osztályozás” az egyik. A könyvtári feldolgozó munka megoldatlan kérdése ez, a folyton fejlődő, egymáshoz többdimenziós kapcsolatban álló tudományok rendszerbe-foglalása. Idei akadémiai nagygyűlésünkön Fogarasi Béla akadémikus foglalkozott ezzel a komplex kérdéssel, hosszú évtizedek után az első filozófus, aki e szinte lomtárba vetett kérdés aktuális voltára hívta fel a tudósok figyelmét. A másik égető kérdés „A tudományos tájékoztató szolgálat” és ezzel összefüggően „A könyvtárak és a dokumentációs szolgálat kapcsolatának” kérdése: öt könyvtárunk vállalt feladata.

A folyamatban lévő, vagy kéziratban meglévő munkák színvonaláról — mint említettük — publikációs lehetőségek híján — helyes képet nem alkothatunk. Támponatul egyedül a Debreceni Kossuth Lajos Egyetem könyvtárának nemrég megjelent Évkönyve szolgálhat. Ez beszámoló és tanulmánygyűjtemény. Témáit könyvtárügyünk fejlődése vetette fel, aktuálisak, a lényeges feladatokat ragadják meg. („A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései”; „A könyvtári munka tervezése”; „Az egyetemi könyvtárak olvasószolgálat”; „Az ajánló bibliográfiák és tudományos könyvtárak feladatai” stb.)

2.2 Könyvtáraink bibliográfiai tevékenysége

Ez a tevékenység — mint említettük — a multban általában nem jellemezte könyvtárainkat. Bibliográfiát pótló kiadványaik nyomtatott katalógusok, részkatalógusok. Részkatalógus volt Pray Györgynek a bevezetőben említett kétkötetes jegyzéke a budai egyetemi könyvtár, az ország első tudományos könyvtárának ősnymtatványairól s ritkaságairól, amit száz év múlva követett a könyvtár kódexeinek címjegyzéke, majd a Hevenesi—Kaprinai anyagot felölelő kéziratkatalógus (1889–1910) s a jelen században a különgyűjtemények (Shakespeare-könyvtár; Americana; Italica-gyűjtemények) lajstroma. Részkatalógus volt a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára által 1895-ben megindított címjegyzék-sorozat, melynek első terjedelmes kötete Horváth Ignác Ősnymtatvány-katalógusa volt, és részkatalógus volt a Szabó Ervin vezette Fővárosi Könyvtár egy-két szakbibliográfiája is, azzal a lényeges különbséggel, hogy ezek aktuális kérdések irodalmát adták („Lakáskérdés”; „Községi szocializmus” stb.). Ilyen volt kiváltképp az 1910-ben megindított „Aktuális kérdések irodalma” c. röpiratbibliográfia-sorozata is (a magyarajnló bibliográfia első formája), melynek úttörő-jellegét az adta meg, hogy a jegyzékbe folyóiratcikkek, alapvető munkák fejezeteit is felvették. Bibliográfiákat sorozatosan és rendszeresen alig adott ki más nagy könyvtár, mint az említett három: később az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ.

A felszabadulás utáni években könyvtáraink élénk bibliográfiai tevékenységbe kezdtek; az eredmény javarésze ajnló bibliográfia. Megtisztelő feladat vállalása volt ez: közelebb hozni a tudomány és irodalom legnagyobb értékeit a dolgozó néphez; elmélyíteni a kultúrforradalom eredményeit. A nagy lendülettel megindult állami népművelő munka egyszerűen átvette ezt a Szovjetunió könyvtári gyakorlatába begyökerezett intézményt, anélkül, hogy a valószínű szükségletet, egyes olvasórétegek igényeit, az olvasás irányát kinyomozta volna. Így született meg, főleg nagykönyvtáraink teljesítményeként, 1953-ban több, mint 250 ajnló bibliográfia. Az ajnló bibliográfia elsősorban a könyvtáros segédeszköze, másodsorban a csoportokra bontandó olvasóközönség egy-egy olvasójáé. Népkönyvtáraink még fiatal intézmények, az olvasótábor zöme pedig kezdő olvasó. Tapasztalatlan népkönyvtárosaink jórésze nem tudott mit kezdeni az ajnló bibliográfiák áradatával: feldolgozni még nem tudta. Még kevésbé használhatták fel az új olvasók; jórészüket meg se érintette még népművelő munkánk.

Tudományos könyvtáraink lelkesedéssel vállalt és nagy lendülettel teljesített ajnló bibliográfiai munkássága értékes erőket kötött le igen kevés hatásfokkal: szakbibliográfiai tevékenységük ugyanekkor megsynyeltette ezt. A NM-nek a napokban (jún. 25.) megjelent *Utasítása* a kiadandó bibliográfiák bejelentéséről lehetővé fogja tenni a jövőben a témák helyesebb telepítését. Az egybehangolás munkáját az O. Sz. K. fogja elvégezni.

2.3 Könyvtáraink és a szakbibliográfia

A szocialista bibliográfia elveit Lenin tanításai alapján a szovjet könyvtártudomány már megfogalmazta. Lenin a cikkek, levelek, rendeletek egész sorában foglalkozott a bibliográfiával (Rubakin könyvről írt bírálata, a „Pod známenem Marksizma” c. folyóirat megindításához írt cikke, a forradalmi demokratákról szóló írásai megannyi útmutatás), Marx életrajzához készült bibliográfiája mintája a harcok bibliográfiának. Főként a kritikának a bibliográfiákban való alkalmazása tisztázódott ez írások alapján. Értékes történelmi adattárral szolgált ehhez Zdobnov könyve¹ is. A szakbibliográfiák módszertanának kidolgozása kétségkívül ránk váró feladat, de csak a Magyar Tudományos Akadémia megfelelő osztályai, a kutatóintézetek és az egyetemi intézetek szakembereivel együtt oldható meg. A primér nemzeti bibliográfiák szerkesztésének általános érvényű elvei felállíthatók, ezeknél a kritikai válogatás szempontjai alig érvényesülnek, a szakbibliográfiáké nem: ezeket minden tudományág számára történelmi kialakulásuk, társadalmi funkciójuk, céljuk, más tudományokkal való kapcsolatuk, más tudományba való átnövésük és a saját belső fejlődési törvényük figyelembevételével külön-külön kell kidolgozni. Másként, mint tudománytörténelmi megalapozással ez a feladat nem oldható meg. A polgári korszak szakirodalmában csak elvétve találkozunk ilyen kísérlettel (Langlois). Kisebb szakbibliográfiákhoz ilyen méretű tudományos apparátust természetesen felesleges mozgósítani, elegendő, ha az ajánló bibliográfiák módszereit alkalmazzuk. Ilyenek a könyvtáraink által tervezett, vagy megjelentetett téma-bibliográfiák („A nemzetiségi oktatás a dualizmus korában”: Bp. E. K.; „Szeged iskolatörténete”: Sz. E. K.) és ilyen természetesen a kalauz-jellegű bibliográfiai bevezető: „Magyarország XX. századi történetének tanulmányozásához szükséges bibliográfiák és segédkönyvek”: Bp. E. K.

Külön kell foglalkoznunk a Központi Vezetőség beszámolója alapján azzal: milyen szakbibliográfiák elkészítése fontos ma. A magyar bibliográfiai tevékenység elemzésénél mi is rábukkanhatunk aránytalanságokra és a szocialista gazdaság fejlődésének üteme mögötti lemaradásokra. Nagy Imre akadémikus, a minisztertanács elnökének az a megállapítása, hogy „egész iparosítási politikánk nélkülözötte a tudományos alapot, elszakadt tőle s ezzel elvesztette azt az előrelátást, céltudatosságot és tervszerűséget, amit egyedül az iparosítás tudományos megalapozása biztosíthat”² s a párt és kormány által ebből levont tanulságok: a közgazdaságtudomány mindenirányú fejlesztése s az agrártudomány képviselői számára kitűzött hatalmas feladat: a mezőgazdaság fejlesztése többéves programjának és tudományos alapjainak ki-

¹ Здобнов, Н. В. История русской библиографии до начала XX века. Изд. 2. Москва, 1951, Изд. АН СССР, 512 стр.

² „A magyar tudomány előtt álló feladatok”, Társadalmi Szemle, 1954. 6.sz. p. 20.

dolgozása : ráirányítja a figyelmet fontos részfeladatokra a bibliográfia területén is. Ezeket az országos bibliográfiai terv összeállításánál meg kell vizsgálnunk. A Központi Vezetőség beszámolójában Rákosi Mátyás nemcsak a közgazdaságtudomány, hanem a filozófia elmaradottságára és komoly belső problémáira is rámutatott. Korunk élő, társadalmi, világnézeti problémáival való alapos foglalkozást és az ellenséges filozófiai áramlatok leleplezését is feladatunkká tette. Ez a követelmény azonban áll a társadalomtudományoknak a beszámolóban nem említett többi ágaira is, tehát : a könyvtáraink által vállalt jogi, művészettörténeti, színművészeti bibliográfiai munkára is vonatkoztatandó.

Úttörő jelentőségű a Budapesti Műegyetem Központi Könyvtárának *tudománytörténeti bio-bibliográfiai* sorozata, amelyből eddig hármat láttunk : a Beszédes József, Balla Antal, Petzval Józsefről szólókat. E bibliográfiákat életrajzi és tudománytörténeti bevezető előzi meg. Ezzel a sorozattal a BMEKK vállalta a műszaki tudományok történetének gondozását, melynek tanszéke az egyetemen nincsen, és teljesíti a párt és a kormány határozatát : tudatosítja haladó hagyományaink értékeit. A sorozat megérdemelné az itt felvetődő problémák nyilvános megvitatását. Nagyobbszabású tudománytörténeti bibliográfiára készül a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára is : az egyetem tudományos dolgozóinak munkásságát állítja össze.

A feladatkörök tisztázatlansága a szakbibliográfiák terén szembeötlő: egyes könyvtárak témahiány, vagy egyéb okok miatt jellegüknek egyáltalán nem megfelelő témák kidolgozásába kezdenek. Eggyel több ok arra, hogy a Főbizottság a bibliográfiák országos tervét kidolgozza.

2.4 Könyvtáraink könyv- és könyvtártörténeti munkája

Az a leegyszerűsítő álláspont, hogy „a jó könyvtárban már nem fedeznek fel semmit”, mert minden fel van tárva, napjaink tudományos könyvtáraival szemben nem tartható fenn. A második imperialista háború eseményei következtében igen sok könyvtár állománya ritkult meg : sokhelyütt még a mentés céljából kihelyezett állomány után kutatnak. Könyvtárak olvadtak össze, vagy régi politikai határokon kívül kerültek s az egyes könyvtárakba beáramlott könyvanyag még „ömlesztett” állapotban van. A régi anyagban kutató ma — akár akarja, akár nem — felfedező, még akkor is, ha már egyszer publikált dokumentumok után nyúl. Tanulságos ebből a szempontból is Klaniczay Tibor „Beszámoló a román népköztársaság könyvtáraiban végzett kutatásaimról” c. most megjelent tanulmánya Erdély régi könyvtáraiban végzett munkájáról.¹

¹ A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának közleményei. V. köt. 1—4. sz. p. 345—384.

Könyv- és könyvtártörténeti területen folytatandó adatgyűjtő és feldolgozó munkánknak kétségkívül a történetírás számára hasznosítható munkának kell lennie és ilyen jellegű munka is akad régi és új könyvtáraink munkatervében. Szellemtörténeti áramlatok ezt a kutatómunkát a múltban nálunk is megfertőzték; Rákosi Mátyás kongresszusi beszámolójának a magyar filozófia helyzetéről szóló néhány megállapítása tanulságaként a polgári korszak könyv- és könyvtártörténetének átrostálása is feladatunk lesz.

A Budapesti Egyetemi Könyvtár saját történetének megírására készül, a munka 1956-ban jelenik meg. Legrégibb nagy könyvtárunk története a magyar könyvtárügy történetének jelentős fejezete; a Főbizottság öt éves tervének a történeti kutatások elé tűzött főcélját, a történeti és irodalomtudományok számára hasznosítható voltát kétségkívül jól is fogja szolgálni. A Budapesti Egyetemi Könyvtár munkatervében van régi nyomtatványanyaga (ősnymtatvány, vetustissima, RMK.) possessorainak, bejegyzéseinek számbavétele és feldolgozása. „Ez könyvtártörténeti, irodalomtörténeti és történeti szempontból is új adatgyűjtési terület feltárását jelenti.”

A Debreceni Egyetemi Könyvtár három történeti témával foglalkozik. Az egyik könyvtári anyaga magyar vonatkozásainak, a másik a tiszántúli könyvtárak és a saját könyvtára történetének feldolgozása, a harmadik a debreceni nyomdászat és cenzura története. Az Agrártudományi Egyetem fiatal könyvtára a mezőgazdasági szakkönyvtárak történetének feldolgozását tűzte ki célul. A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára előbb említett tudománytörténeti bio-bibliográfia-sorozatához a Főbizottság elé terjesztett jelentés ezt fűzi hozzá: „Műszaki vonatkozású régi könyvanyagunk rendszeres számbavétele és műszakilag helyes feldolgozása és értékelése (is) csupán e könyvtár feladataként jöhet szóba.”

3. Könyvtártudományi feladataink

A könyvtárainkban folyó tudományos munka megvizsgálása szükséges volt ahhoz, hogy helyesen tervezzünk. Használható adatokkal szolgált ahhoz, hogy megállapíthassuk: több könyvtár műhelyében párhuzamos munka folyik, könyvtáraink nem tudnak egymás munkájáról, módszereiket nem beszélik meg; az egybehangoló munkának most már van mire támaszkodnia. Megvizsgáltuk a kapacitás dolgát is és beigazolódott a Főbizottság alakuló ülésének vitájában elhangzott megállapítás, hogy e tekintetben egyetemes gyűjtőkörű könyvtáraink és szakkönyvtáraink csoportjában egyenlőtlen fejlődés mutatkozik.

A könyvtári munkatervekben foglalt tudományos jellegű feladatok nagyrésze olyan, hogy az egyes könyvtárak profiljával, sajátos könyvtári munkájával összhangban van, illetőleg annak egy magasabb, tudományos szinten

végzését jelenti; semmivel sem kisebbrendűiek az önálló kutatómunkáéinál, hiszen könyvtári fejlődésünk diktálta feladatokról van szó: kellően indokolt tehát, hogy lehetőség adassék a tudományos munkának hivatalos időn belül való végzésére; indokolt, hogy a munkaidőn túl elvégzendő s a munkaidőben elvégezhető munka helyes aránya megállapíttassék.

Főbizottságunk az elindítandó könyvtártudományi és bibliográfiai munkák tervét kidolgozta:

1. A magyar könyvtárügy nagymultú tudományos folyóirata, az 1947 óta szünetelő „*Magyar Könyvszemle*” újra való megindítása.

2. Több munkaközösség többévi munkájának egyesítése egy *nagy magyar könyvtártudományi kézikönyv* megírására. Ez a munka a Milkau-féle Handbuch-hoz hasonlóan kollektív szintézis lesz. Felöleli a mai könyvtártudomány rész tudományainak egészét, alapvetően számolna a tudományos könyvtárak sokágú üzemének, különgyűjteményeinek igényeivel, összefoglalná a szovjet könyvtártudomány és bibliográfia eredményeit. A munka magyar írás-, könyv-, nyomdászati-, sajtó- és könyvtártörténeti fejezeteihez levéltári és széleskörű könyvtári kutatásokra van szükség. Szükség van okleveles adatok gyűjtésére az Országos Levéltár és más levéltárak anyagából, a középkori magyar írástörténet, a Magyarországon levő festett kódexek, a magyar könyvillusztráció történeti, illetőleg művészettörténeti feldolgozására, a magyar nyomdásztörténet hiányzó fejezeteinek (XVII - XX. század) megírására, a magyar könyvtárügy történetének megírására, beleértve a magyar népkönyvtárak és tömegkönyvtárak történetét. El nem engedhető fejezetei: a magyar bibliográfia története, a magyar sajtótörténet forrásainak összefoglalása és két nagy könyvtárunk, az Országos Széchenyi Könyvtár (1802-től) és a Budapesti Egyetemi Könyvtár története. A nagy kézikönyv előmunkálatai az 1944 előtti magyar könyvtártudományi bibliográfiára és repertoriumra s a felszabadulás utánira támaszkodnék. Előbbi a M. T. Akadémia könyvtárában, utóbbi az Egyetemi Könyvtártudományi Intézetben készül.

A nagy könyvtártudományi kézikönyv elkészítése hosszú időt igénylő feladat; fiatal könyvtárosaink kezébe addig is oda kellene adni a szakirodalom nehezen hozzáférhető ajánlható olvasmányanyagát szöveggyűjtemény formájában.

A könyvtártudományi kézikönyv részletes programját a Főbizottság vitaulések során alakítaná ki.

3. *Könyvtártudományi értekezések*: füzetenként 2-5 íves tanulmányok sorozata a könyvtártudomány és a könyvtárügyi „front” kérdéseiről. Terjedelmük meghaladná egy szakfolyóirat cikkeinek szokásos terjedelmét. A sorozat feladata: a könyvtári fejlődés felvetette problémák megoldása. Sorra akarjuk venni a nyitott problémákat az elmélet és gyakorlat egész területén a tudományos osztályozástól a dokumentációval való kapcsolat kérdéseiig.

Ez a sorozat a megindítandó *Magyar Könyvszemlével* ösztönzője lesz a vitaszellemnek. Arra is jó lesz, hogy feltárjuk jó hagyományainkat, számbavegyük könyvtárügyünk eredményeit és hibáit.

4. A vállalt könyvtártudományi feladatok összehangolása és viták rendezése időszerű könyvtártudományi kérdésekről; fontos hazai és külföldi könyvtártudományi és bibliográfiai munkák megbírálása.

3.1 Bibliográfiai feladatok

Az általános kutatást szolgáló bibliográfiákkal való ellátottság tekintetében a 90-es évek közepetáján Magyarországon aránylag igen kedvező volt a helyzet. Szabó Károly – Hellebrant Árpád „Régi Magyar Könyvtára” (három rész négy kötetben) 1896-ban már befejeződött, a Szabó Károly munkáját folytató Petrik Géza „Magyarország bibliográfiája 1712–1860” (négy kötetben) 1892-ben már megjelent volt, a kutatók számára azzal az alig-alig méltatott páratlan teljesítmény-többlettel, hogy bibliográfiájába beillesztette a folyóiratcikkek repertóriumát is, amit az 1860-tól 1875-ig terjedő ciklus számára is elkészített. Ez a ciklus már 1885-ben kikerült a sajtó alól. A Kiszlingstein-féle folytatás az 1876–1885 évkör könyveiről is megjelent már 1890-ben (sajnos, a cikkrepertórium nélkül). Nemzeti bibliográfiánkat ezidőtájt igen sok nemzet megirigyelhette volna. A hanyatlás akkor kezdődött, amikor a kurrens és retrospektív nemzeti bibliográfia ügyét teljesen ráhagyták a Könyvkereskedők Egyletére. A Magyar Könyvszemle, mely 1876–1891-ig folytatásos közleményekben, majd évi mellékletek formájában adott bibliográfiát a hazai magyar és nemzeti kisebbségeink nyelvén megjelent művekről az Országos Széchényi Könyvtárba érkezett kötelempéldányok alapján, feldolgozva a külföldi hazai-vonatkozású munkákat is — 1891 után ezt az ellenőrző-kiegészítő vállalkozást abbahagyta, elegendőnek vélte, ha az élő magyar bibliográfia ügyével már csak a könyvkereskedelem foglalkozik. A retrospektív magyar nemzeti bibliográfia a századforduló felé két páratlan szorgalmú és szívós kitaratású bibliográfus: Petrik Géza és id. Szinnyei József vállain nyugodott. Szinnyei „Magyar írók élete és művei” c. tizennégykötetes bio-bibliográfiája 1891-ben kezdett megjelenni. Fanyalgó kritikában igen, hivatalos támogatásban és elismerésben alig volt részük. Alighogy megjelent az RMK első kötete, Fraknói Vilmos már kiadta az első pótlást: „Könyvtáblákban fölfedezett magyar ősnymtatvány-unicumok” c. füzetét, s a Magyar Könyvszemle 1880-tól kezdve hozta a kiegészítéseket „Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához” címmel, majd új folyamában „Magyar Könyvesház” címmel berendezett különrovatában. Kutatóink érdeklődésére jellemző, hogy RMK-kiegészítéseket még 4–5 tudományos folyóiratunk évtizedeken át sűrűn közölt, összefoglalásukra mégis egy, a „hivatalos” bibliográfusok körén kívülálló: az etnográfus Sztripszky Hiador vállalkozott, aki — noha

nem a kívánt akribiával végezte feladatát — még így is jelentős szolgálatot tett az irodalomtudomány kutatóinak. Sokkal kevésbé törődtek könyvtárosaink és bibliográfusaink a XVIII. századi és reformkori magyar könyvészet hiányainak ügyével. Petrik könyvészte már a terebélyesedő, sokágú magyarországi szellemi termelés irodalmi anyagát ölelte fel négy kötetében; világos, hogy feladatát jól csak a történelmi Magyarország könyvtárosainak hathatós támogatásával végezhetné volna el; ezt a támogatást Petrik nem kapta meg, a gyűjtésnek ez a tudományos követelménye kivületes megbízóinak, a Magyar Könyvkereskedők Egyletének látókörién. Petrik tudatában volt annak, hogy saját erejével és azzal a gyenge támogatással, amelyben része volt, nem végezhet hiánytalan munkát, de azt is látnia kellett, hogy ezt a feladatot más nem vállalja. A soron levő ciklus könyvészte élete végéig lekötötte erőit s az első nagy összefoglaló: 1712—1860 hiányainak pótlására nem gondolhatott. Már az 1901—1910. évi ciklus könyvészetével sem készülhetett el egymaga — 1918-ig a betűrendes anyag 14 füzetét adta ki, a 15. füzettől kezdve Barcza Imre egészítette ki. Az Országos Széchényi Könyvtár bibliográfusai szakszerű keménységgel megbírálták Petrik munkáját, aki az említett ciklus befejező füzetain már mint a Magyar Tanácsköztársaság *állami bibliográfusa* dolgozott,¹ de halála után is évek teltek el, míg a nemzeti könyvtár funkcióját betöltő Széchényi Könyvtár a nemzeti bibliográfia gondozását a maga feladataként vállalta. A magyar nemzeti bibliográfiából szinte kiesett három esztendő (1918—1920), e három év alatt könyvkereskedelmi bibliográfia sem jelent meg, s emiatt az 1911—1920-ig terjedő ciklusbibliográfia is rendkívül hiányos. Az 1921—1935-ig terjedő évkör kurrens bibliográfiája — az egyetlen 1930. évit kivéve. — a kuszáltság és rendszertelenség képét mutatja. Folyamatos évi összefoglalókkal csak 1936 óta rendelkezünk, de ez is megszakadt 1942—1946 között.

Az általános tudományos kutatás másik fontos anyagát, az időszaki sajtó bibliográfiáját, a hírlapbibliográfia úttörője, a Hírlaptár megalapítója, id. Szinnyi József indította el. 1871—1894-ig a Vasárnapi Ujságban közölte jegyzéküket, majd továbbfolytatta a Magyar Könyvszemlében. 1905 után a Hírlaptár fiatalabb munkatársai (Zászló János, Kereszty István) folytatják 1914-ig, de sűrűn változtatják módszereiket. Hosszú szünet után csak 1942-ben jelenik meg új kataszter 1920-ig (a Kemény Györgyé). 1921—1923-ig három év itt is kiesik. 1924-től kereskedelmi katalógusok, 1927—1931-ig, majd hézagok után 1935—1942-ig sajtóalmanachok tájékoztatnak a megjelent lapokról. A felszabadulás után is csak egyetlen sajtóévkönyv jelent meg. Összefoglaló sajtókönyvészet hiányában a kutatót szerencsére sajtótörténeti munkák segítik ki: Dezsényi Béla két munkája, köztük a nemrég megjelent „A magyar sajtó 250 éve” és Monoki István munkája.

¹ L. „A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye” c. hivatalos lap 1919. I. számát.

Zavaros bibliográfiai örökség maradt ránk ; hiányai a kutatás, a könyvtárszervezés, a feldolgozás munkáját rendkívül hátráltatják. Feladataink ez okból nagyok.

E feladatok megtervezésénél figyelembe vettük a M. T. A. nyelv- és irodalomtudományi osztálya vezetőségének határozatát, amelyet a Szabad Nép márc. 15.-i cikke¹ alapján hozott. Az élő irodalom szempontjából fokozottan jelentős a XX. századi magyar irodalom marxista-leninista feldolgozása s az Akadémia I. osztálya annak tudatában, hogy felelős az irodalomtudományi kutatómunka egészéért, terveit felülvizsgálván, határozata 4. pontjában kimondja, hogy : „a magyar irodalom teljes bibliográfiájának munkálatait úgy szervezi meg, hogy leghamarább a huszadik századra vonatkozó kötet készüljön el”.²

Feladataink tehát :

1. Magyar nemzeti bibliográfia 1945—1954-ig.

Beleértve a nem folyóirat-jellegű magyar időszaki kiadványok és gyűjteményes munkák analitikus repertóriumát is. (Készíti az O. Sz. K., az analitikus címléírásokat a D. E. K.)

1946 januárja óta az Országos Széchényi Könyvtár „Magyar Nemzeti Bibliográfia” címen havi füzetekben adja ki kurrens magyar könyvészetét, a címanyagot szakrendben csoportosítva, mutatókkal jól felszerelten. A folyóirat igen kis példányszámban készül (450), úgyhogy könyvtáraink jórésztében meg sem található. 1954-ig elzárul a tízévi ciklus.

2. Magyarország bibliográfiája 1921—1935 ; 1942—1944.

Több évtized hiányainak, kiesett esztendők könyvészetének pótlása. Különösen fontos, hogy pótoljuk a Tanácsköztársaság leverése utáni emigráció könyvészetét, amely Kozocsa bibliográfiájából szinte teljesen hiányzik és a Goriupp-féle pótlással sem teljes.

3. Pótlások Petrik — Kiszlingstein — Barcza — Kozocsa ciklusbibliográfiáihoz. 1. rész : 1712—1900. 2. rész : 1901—1920.

Sorrendünk szerint a második rész készül el előbb, az első rész elő-munkálatai évekig fognak tartani. Petrik XVIII. és XIX. századi könyvészetének hiányait szokták ugyan emlegetni, de ezeket általában eltülozzák. A jezsuita és piarista írók bibliográfiái felfedték némely hiányait, de a pótolni-valók összefoglalása elmaradt. Valószínű, hogy a XVIII. sz.-i felvilágosodás, a reformkor, a szabadságharc és az abszolutizmus korának irodalma Petrikben nem teljes ; levéltári kutatások és a volt Hofbibliothek (ma Österreichische

¹ „Az új magyar irodalom egyes kérdéseiről”.

² L. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei, V. köt. 1—4. p. 237.

Nationalbibliothek) anyagának átvizsgálása jelentősebb hiányok felderítéséhez vezet. Tény az, hogy a nemzeti könyvanyag feldolgozása során két év alatt mindössze kb. 1200 Petriktől hiányzó mű bukkant fel s ezek nagyrésze is tankönyv, vagy már ismert munkák új kiadása.

4. Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár-ának új kiadása (a Sztripszky-féle pótlás új feldolgozása és kiegészítése).

Az Országos Széchényi Könyvtárban már régebben megalakult egy munkaközösség, mely a szakirodalomból összegyűjtötte a Sz. K. művében nem szereplő régi magyar nyomtatványok címeit és összeállította ezek lelőhelykataszterét. Az utóbbi években a nemzeti tulajdonba vett könyvanyag feldolgozása, az összes egyházi könyvtárak, valamint számos állami könyvtár és levéltár átvizsgálása során az irodalomban nem ismert művek ezernyi új példánya és igen sok teljesen ismeretlen nyomtatvány került felszínre. A munkaközösség lelőhelykatasztere szerint a XVI. századból ismert 802 nyomtatványból 316-nak Magyarországon egyetlen példánya sínesen. A külföldön levő példányok 70 százaléka a Román Népköztársaságban van. Hazai tapasztalataink alapján fel kell tennünk, hogy a Román és Csehszlovák Népköztársaság könyvtáraiban és levéltáraiban a már ismert unikumokon kívül még igen sok ismeretlen mű, vagy az ismert műveknek az irodalomban nem közölt példánya lappang. Ezeket csak jól megszervezett kutatómunka hozhatja felszínre. Leírásuk pontos csak úgy lehet, ha az kézhezvétel, legrosszabb esetben megbízható fénykép alapján történik.

Az új kiadás a Szabó Károly művében felölelt időszak anyagát két kötetben hozná, az első 1600-ig, a második 1700-ig terjedne. A címléírás új szabályzatát a munkáért felelős Országos Széchényi Könyvtár dolgozza ki s ezt a Főbizottság még ebben az évben megvitatja.

5. A magyar időszaki sajtó összefoglaló és lelőhely-bibliográfiája.

a) 1945—1954 :

b) 1919—1944 ; 1705—1919.

Irodalomkutatásunk legfontosabb szerszáma : az O. Sz. K. munkatervébe beillesztve készül.

6. A könyvtárainkba járó és birtokukban levő külföldi folyóiratok közös lelőhely-bibliográfiája.

Az Országos Könyvtári Központ 1950. évben megjelent központi címjegyzéke, mely az 1945—1948. években hazánkban járó külföldi folyóiratokat regisztrálta, ma az egyetlen segédeszköze az egyetemes érdeklődésű kutatásnak. A volt Országos Könyvtári Központ munkáját az O. Sz. K. folytatja. Az 1950-es jegyzéket azonban a régi folyóiratsorozatok lelőhely-adataival is ki kell egészíteni. Az O. Sz. K.-hoz külföldi folyóirat lelőhelyére vonatkozóan 4 hónap alatt 1800 kérdés futott be ebben az évben. Ez az adat egymaga bizonyítja e szerszám rendkívüli fontosságát.

7. *Gulyás Pál „Magyar írók élete és munkái” folytatása.*

Gulyás Pál munkája folytatása és kiegészítése id. Szinnyei József 14 kötetes hasonló című művének, amelyet a M. T. Akadémia szerzői tiszteletdíj nyújtásával kezdettől fogva támogatott. Gulyás Pál id. Szinnyei József halála után ugyancsak az Akadémia megbízásából — hasonló támogatással — vitte tovább a munkát az első világháború után, de csak 5 kötet jelent meg teljesen, a hatodik csonkán maradt. Szinnyei—Gulyás a magyar nemzeti bibliográfia egyik főforrása. Gulyás Pál hat kötetre terjedő kézírata (E—H) sajtókészen áll.

Itt említjük meg, hogy sajtókészen áll Gulyás Pál „Magyar anonimák és pszeudonimák lexikona” c. kézírata. Ezt a forrásmunkát nehezen nélkülözi irodalomkutatásunk és könyvtári feldolgozó munkánk.

8. *Bibliográfiák és tájékoztató segédkönyvek bibliográfiája.*

Itt különbség teendő kétfajta igény szempontjából. Arra nem gondolhatunk — és ez a hazai szükséglet túlbecsülése volna. — hogy egy magyar Besterman-t, Bohatta-Hodes-t, vagy Malec-t szerkesszünk. Ezeket a fontos segédkönyveket kutatóink és könyvtárosaink eredetiben is használhatják. Kalauz-jellegű bevezetőre (értékelő annotációkkal) azonban szükség volna, mert e segédkönyvek nagy nemzetközi anyagában a kezdő kutató nem igazodik el. Szükség volna továbbá a magyar bibliográfiák és tájékoztató segédkönyvek értékelő bibliográfiájára, mert Gulyás kézikönyvének megjelenése óta több, mint tíz év telt el. Könyve elfogyott, de új, bővített kiadásáról mégse lehet szó, mert szerzőjének szempontjai — enyhén szólva — elavultak.

9. *A magyar könyvtártudomány és könyvtárügy repertórium a két részben. 1.: 1945—1954. 2.: —1944-ig.*

Az első rész címanyaga a Bp. Egyetem Könyvtártudományi Intézetében készül. Könyvalakban való kiadása a második ötéves tervbe beilleszthető. Második része a M. T. Akadémia könyvtárában készül: kartoték-alakban állana könyvtártudományi kutatóink rendelkezésére.

10. *A könyvtárainkban levő ősnymtatványok közös katalógusa.*

Nemcsak három legnagyobb könyvtárunk anyagáról van szó. Mindhármuk munkatervébe külön-külön is be volt illesztve ősnymtatványkatalógus készítése. A Főbizottság kezdeményezésére most már ez is közös vállalkozásként fog elkészülni. A katalógus előmunkálatai az O. Sz. K.-ban és a Bp. E. K.-ban igen előrehaladtak, a M. T. Akadémia könyvtárának pótolnia kell lemaradását. Az ősnymtatványok nemzetközi katalógizálása ma ott tart, hogy noha a félbemaradt *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* kézírata megmaradt, folytatólagos kiadása, melyet Hiersemann bejelentett, gyors ütemben alig remélhető. Érdeemes megnézni kis nemzetek munkáját. Svájc nem vár a GW további megjelenésére és kiadja 150 könyvtára ősnymtatványainak közös katalógusát.

11. *A könyvtárainkban levő kéziratok együttes alapleltára két részben. 1.: 1550-ig, 2.: 1550-től.*

Könyvtáraink közül csak néhány adott ki katasztert kéziratanyagáról, de nem a kutatás mai iránya szempontjából jelentős anyagról. Könyvtáraink kéziratkineséről csak a szakirodalom alapos böngészése alapján kaphatunk képet. Két legnagyobb könyvtárunk, az O. Sz. K. és a Bp. E. K. kéziratállománya fel van tárva: a M. T. A. kéziratkinesekben gazdag könyvtárának anyaga jórésztben még feltáratlan.

12. *Szakkibliográfiák (1. a 2, 3. alattiakat).*

13. *A magyar bibliográfia fehér foltjai.*

A fehér foltok: a hivatalos kiadványok és a nem-nyomdai eljárással sokszorosított kiadványok hiányzó kö yvészete. Ilyen fehér foltok virítanak nagy nemzetek könyvészeti térképein is. Az irigylésreméltóan sokrétű és szinte tökéletes „Bibliographie de la France” csak 1953 szeptembere óta közli rendszeresen a hivatalos kiadványokat; a német és svájci kurrens nemzeti bibliográfia külön sorozatot ad ki a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványokról stb. De nemcsak ez a „nehézen megfogható” bibliográfiai anyag, hanem a különböző intézményeink által kis példányszámban kiadott jelentések, kutatójelentések, statisztikák, jegyzőkönyvek anyaga. Legújabbkori kutatásunknak hamarosan nagy szüksége lehet rájuk.

3.2 *Tudományos könyvtáraink kooperációja*

Az a körülmény, hogy tudományos könyvtáraink fejlesztése nem tudott lépést tartani társadalmi fejlődésünk ütemével, azzal a veszéllyel fenyegeti Főbizottságunk munkáját, hogy elméleti oldalról próbálva életre galvanizálni életbevágóan fontos szervezeti formákat, túllépünk feladataink körén és hiányzó formák szervezeti kérdéseivel bibelődünk. Ez a veszély fenyegető több okból is. Könyvtárügyünk szervezeti kérdései olyan átfogó módon, ahogyan a múzeumüggyel és a levéltárak ügyével foglalkozó törvényerejű rendeletek feladatukat megoldották, nem rendeződtek. A Minisztertanács 1952. májusi határozata a magyar könyvtárügy fejlesztéséről a könyvtári munka határfokának növelését biztosította a dolgozók művelődési igényeinek kielégítésére, de nem biztosította kellően a szocialista építés munkájának *közvetlen* támogatása érdekében. A segítségnyújtás arányainak eltolódásából, „a könyvtárpolitikai szemlélet egyoldalúságából”¹ következett az, hogy — noha a minisztertanácsi határozat könyvtárügyünk akkor is, ma is sok igen fontos kérdésében szabott irányt; — tudományos és szakkönyvtáraink a szocialista építést döntően érdeklő problémáikkal magukra maradtak. Pártunk 1953. júniusi, szeptemberi és decemberi határozatai s a III. Pártkongresszuson elhangzott beszámoló egy fontos elvi felismerés tanulságait

¹ Kovács Máté. A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései. Debr. Egy. Kvtár évkönyve, 1953. Debrecen, 1954. p. 103.

vonták le, azt, hogy a szocialista építés egyetlen területe sem hanyagolható el tartósan. Két év könyvtári tanulságai megmutatták, hogy a M. T. határozat sok helyes kezdeményezés ellenére gyengítette annak a jelentős „szellemi potenciál”-nak kibontakozását, amelyet tudományos és szakkönyvtáraink képviselnek. Működésük nem volt eléggé hatékony a kultúrforradalmi feladatok megoldása területén és nem tudott hatékony munkaeszköz lenni a termelést segítő kutatómunka szolgálatában. A könyvtárügy csúcsszerveinek hiánya; vagy gyengesége következtében nem tudott létrehozni olyan kooperációs vállalkozásokat sem, amelyek a korszerű könyvtári munkát a szocialista termelés frontjának élvonalába állítják.

Olyan műszerek, amelyek a tudományos kutatás egész területét átfogják, csak a könyvtárak együttműködésével nyújthatók; a könyvtárpolitika egyik főfeladata: kitűzni a kooperációs feladatokat, megállapítani sürgőségük sorrendjét és kidolgozni szervezeti formáik irányelveit.

Mikor a polgári korszak könyvtárosai rájöttek arra, hogy a világ tudományos könyvtermelésének hallatlan megnövekedése következtében a vezető könyvtárak leggazdagabbja sem tudja már egymaga kielégíteni a kutatás igényeit, létrehozták a könyvtári kooperáció néhány hasznos formáját: a tudományos tájékoztatás központi irodáit és ezek (és a könyvtárközi kölcsönzés) elengedhetetlen műszerét, a központi címjegyzékeket s a folyóiratok központi lelőhelykatalógusait.

A második világháború hadicselekményei következtében ezek a század első és második évtizedében megépült intézmények jórészt elpusztultak, vagy amennyiben megmaradtak, csökkent volt használhatóságuk, mert a könyvanyag, amelyet a nagy katalógusok tükröztek, már nem volt meg, vagy nem volt a helyén. Áll ez a nálunk a huszas években keletkezett Központi Címjegyzékre is. Régi cédulaanyaga megmaradt, de már nem tükre könyvtáraink mai könyvállományának. A felszabadulás után a könyvtárak összeolvasztása, az állományok sűrű helycseréje, az egyes könyvtárakba tódult nagy könyvanyag feldolgozásának lassúsága mind okozója annak, hogy az új központi címjegyzék a háborútól megsebzett országok egyikében sem teljes értékű. A gigászi központi katalógus helyébe a sürgősség igényeit kielégítendő, léptek a regionális központi címjegyzékek és egyes tudományszakok központi címjegyzékei. A fejlődésnek ez az iránya bontkozik ki a Német Demokratikus Köztársaság, a Lengyel Népköztársaság, sőt Nyugat-Németország könyvtárügyében is.¹

¹ A Német Demokratikus Köztársaságban a lipcei Deutsche Bücherei és a Berlińi Öffentliche Wissenschaftliche Bibliothek (a volt Staatsbibliothek) tájékoztató irodái és központi címjegyzékei mellett megszerveződött a Hallei Landes- u. Universitäts-Bibliothek regionális katalógusa, tájkatalógusok, illetőleg központi szakcímjegyzékek épülnek ki Greifswald, Jéna, Rostock városokban és a drezdai új Technische Hochschule könyvtárában. Központi *szakcímterek* épülnek ki a Varsói Nemzeti Könyvtár központi címjegyzéke mellett a Varsói Geológiai Intézet, a varsói Építéstudományi Intézetben, a Danzigi Orvosi Akadémián, a Pedagógiai Intézetben, a Műszaki Dokumentációs Központban pedig a külföldi műszaki folyóiratok központi katalógusa.

A regionális és szakcímjegyzékeknek ebből a hálózatából hamarabb alakulhat ki a kutatást és a termelőmunkát közvetlenül támogatni tudó új szerszám. Nálunk ez az egészséges fejlődés alig jutott túl a tervezésen, hiszen tudományos és szakkönyvtáraink kataszterével sem rendelkezünk. Ma még csak két szakkönyvtárunkban készül szakcímjegyzék. Az Országos Műszaki Könyvtár a műszaki irodalom központi katalógusán dolgozik, a Hadtörténelmi Könyvtárból és a Honvédség Központi Könyvtárából nemrég kialakított Hadtudományi Könyvtár elkezdte egy központi hadtudományi katalógus felállítását. Munkájának még az elején tart. A központi szakcímterek nem teszik feleslegessé a központi címjegyzéket; a feladatok elhatárolása (új anyag és régi anyag; folyóiratok stb.) kiküszöbölheti a párhuzamosságokat.

A korszerű tudományos könyvtárat, főképp a szocialista könyvtárat, tájékoztató és bibliográfiai szolgálata különbözteti meg elsősorban a polgári korszak könyvtáraitól. Ennek a szolgáltatnak műszere az adatszolgáltató kézikönyvekből, bibliográfiákból és bibliográfiai kartotékokból álló segédkönyvtár. Nagy tudományos könyvtáraink egyike sem rendelkezik valóban korszerű segédkönyvtárral. Segédkönyvtáraink állománya *együttvéve* sem közelíti meg a párisi Bibliothèque Nationale e nemű apparátusát. Alapvető kézikönyvek, nagy tudományos szintézisek, a Handbuch-ok sorozatai nagykönyvtárainkban foghíjasok. Tudományos életünk *egészének* nagy szüksége volna egy jól felszerelt központi tájékoztató intézetre: előfeltétele a *Segédkönyvek és bibliográfiák központi címjegyzékének* megszervezése. *Kutatóinknak tudniuk kell, melyik könyvtárban lelhető fel az az alapvető segédkönyv, amely esetleg csak egy példányban található meg az országban.* Hogy erre milyen nagy szükség van, azt élénken illusztrálja Szentmihályi János nemrég megjelent „A természettudományok történetének tanulmányozásához szükséges segédkönyvek válogatott bibliográfiája” c. útmutatója, amelyhez a szerző a címanyagot négy nagykönyvtárunk anyagából tudta csak összeállítani. A segédkönyvek és bibliográfiák KC-je mellé szervezendő meg a mikrofilmre, mikrocardra felvett és Magyarországon található fontos külföldi művek központi címjegyzéke. A könyvtárközi kölesőzés keretében az országba érkező művek mikrofelvételeiről kurrens *mikrofilmtár* kell, hogy tájékoztassa a kutatókat. Hivatalos adatok szerint általános tudományos- és szakkönyvtárainkban jelentékeny számú mikrofelvétel gyűlt össze; évi gyarapodásuk is igen jelentős. Ez az anyag — igen kis részét leszámítva — fel van dolgozva, de könyvtáraink katalógusaiban csak kivételesen található meg. Könyvtári szervezetünk nagy hiánya, hogy a nemzeti kulturális vagyonnak ez a tekintélyes része *rejtett kincs*. Ugyancsak a központi tájékoztató intézet feladata lenne a felszabadulás óta önállóan és rejtett alakban (folyóiratokban, vagy függeléként, könyvekben) megjelent szakbibliográfiák központi címjegyzékének és évi összefoglaló jegyzékének folyamatos kiadása

Kezdeményeznie kell végül a különböző tájékoztató szolgálatok által elvégzett irodalomkutatások eredményeinek könyvtárközi cseréjét.

3.3 Könyvtáraink és a dokumentáció

A dokumentációs központok és a tudományos könyvtárak kapcsolata ma az egész világ könyvtártudományi irodalmának egyik központi problémája. A dokumentációs tevékenység lényegesen újat hozott a szellemi munka észszerűsítésének folyamatába: elemző, sőt néha értékelő munkát, a régi, tempósan lassú bibliográfiai munkának gyorsítását, folyóiratok cikkanyagának feldolgozását és tartalmi feltárását. A dokumentációs tevékenység azt jelenti, hogy kb. másfél évvel gyorsítja meg a szakemberek számára az új problémákban való tájékozódást: ennyi idő telik el a könyvben, lezárt alakban megjelenő publikálásig. A dokumentációs tevékenység a termelés-technikai ismeretanyagot felhasználó nagyüzemekben, nagybankokban bontakozott ki. Ez szükségzerű volt, hiszen azt a tudományt magát, melynek eredményét felhasználták, végeredményben a termelési erők fejlődése hozta létre. Régi könyvtáraink — még a tudományos műszaki könyvtárak sem — nem vállalhatták a cikkanyagok az ipari kutatóintézetek, laboratóriumok szükségleteihez mért feltárását; nem volt kapcsolatuk a termelőüzemekkel, a műhely problémáival, nem volt hozzá szakemberük. A műszaki dokumentációnak, mire kibontakozott, segítségére jött a gépi technika is: az idő, a gyorsaság kérdése az alkalmazott természettudományok eredményeinek felhasználásánál mérhetetlenül fontos. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének beszámolójában Rákosi elvtárs megállapította, hogy „az Akadémia műszaki és kémiai tudományok osztályainak szakmai bizottságaiban bizonyos fokig megvalósult a tudomány és gyakorlat szakembereinek együttműködése” és ebben bizonyára része volt a nálunk jól kiépített műszaki dokumentációnak is, de helyes volna, ha ezt a nálunk most már több éve folyó tevékenységet a valószínű szükséglet, adottságaink, szóval a helyes népgazdasági tervezés szempontjából megvizsgáljuk. A Német Demokratikus Köztársaság dokumentációs központja (a Zentralstelle für wissenschaftliche Literatur) a tudományos műszaki dokumentációt a nagyüzemekbe építi be. A Központ a szervezés, a cikkanyag szétoztása, a „gyorsdokumentáció” és a központi kartoték szerkesztését vállalja. Lehetséges, hogy ebből a szervezési formából adódhatik tanulság a számunkra. A műszaki dokumentáció nagy munkaterülete szinte áttekinthetetlen: az egyes szakminisztériumok alá tartozó dokumentációs szervek alig tudnak egymás munkájáról. Közlelebbről kellene megnézni az együttműködés lehetőségét, de nemcsak a szervezés szempontjából. Ennek szüksége több oldalról is felmerül. Nagy Imre akadémikus, a minisztertanács elnöke, az Akadémia nagyhétét megnyitó előadásában arra mutat rá, hogy

„ipari kutatóintézeteink munkáját sokkal erőteljesebben kell alátámasztani fundamentális kutatásokkal”.¹ Ha a dokumentációs tevékenység területére visszük át ezt a megállapítást, felszínre kerül az elméleti természettudományok dokumentálásának ellátatlansága (pl. az elméleti fizikáé: a biológia dokumentálásának ügye — az Orvostudományi Dokumentációs Központhoz csatolva — csak legújabbban oldódott meg).

Több egymással érintkező tudomány összefogásának, a kutatók együttműködésének szüksége sürgetőbben jelentkezik a mezőgazdasági kutatómunka területén. A Központi Vezetőség beszámolójában Rákosi elvtárs arra hívja fel a figyelmünket, hogy „az erőteljesen fejlesztett műszaki kutatás mellett fokozatosan fejleszteni kell a mezőgazdasági tudományokat és a társadalmi tudományokat”. Az agrártudományi kutatás igen sok ágában merül fel a szüksége annak, hogy a természettudósok, orvosok, a műszaki tudományok és az üzemszervezés szakemberei a mezőgazdálkkal együtt oldják meg a magyar mezőgazdaság fejlesztésének feladatait. Sedlmayer Kurt akadémikus előadásában az élettan, a fizika, a szerves kémia, az orvostudomány, élelmezéstudomány és a gépesítés szakembereinek együttes kutatómunkáját sürgeti a komplex-témák egész sorának megoldásánál.² Ez a program tehát a dokumentációs munka számára is irányadó. A feltáró munkának figyelnie kell az egyes tudományok határain fekvő kérdésekre.

A kongresszusi beszámoló és Nagy Imre akadémiai megnyitóbeszéde a közgazdaságtudomány képviselőivel szemben támasztott követelményeit („szocialista építésünk alapvető sajátosságainak elemzése”, „népgazdasági tervezésünk tudományos alapjai”, „a munka termelékenységének kérdései” stb.) pontosan meghatározta, a Magyar Tudományos Akadémiának pedig központi feladatává tette a közgazdaságtudomány fejlesztését. Ezt elérendő, a kormány a közeljövőben Közgazdaságtudományi Intézetet létesít, több nyilvánosságot biztosít a tudományos közgazdasági munkáknak, ami azt jelenti, hogy közgazdaságtudományi dokumentációnk is kilép majd eddigi szűk kereteiből.

Miután számbavettük azt, hogy a termelés és tudomány fejlődése között keletkezett aránytalanság következtében mely tudományágak dokumentálása szorult háttérbe, hol építendő ki jobb kapcsolat az elméleti tudomány és a gyakorlat szakemberei között, fel kell vetnünk a könyvtárak és a dokumentációs központok kapcsolatának kérdéseit. Ezeket a szakirodalom nem kezelte mélyreható módon. A megoldandó kérdések: 1. hogyan használják fel könyvtáraink a dokumentációs központok munkáját, 2. a referáló lapok indexelése, 3. a dokumentáció szempontjából ellátatlan szakterületek, 4. a hazai és külföldi folyóiratok lelőhely-katalógusa.

¹ Id. e. p. 25.

² Előadásának egy részét lásd a Szabad Nép 1954. jún. 21-i számában: „Minden tudományág összefogásával a mezőgazdaság fejlesztéséért” címmel.

Merőben látszat az, hogy az itt elmondottakban nincsenek tudományos feladatok. A szocialista építés — kezdve a tervezésen és végezve a technikán — tudományos megalapozottságot kíván. A könyvtártudomány is, ha marxista akar lenni, az állandóan változó konkrét valóság elemzéséből nyeri eredményeit s ennek eredményét ismét csak a konkrét valóságra alkalmazza; az anyagi és kulturális jólét emelésének nincs rövidebb útja.

Összefoglalva tehát az a feladatunk, hogy a probléma-jellegű kérdések elvi tisztázása után kollektív vállalkozásokat kezdeményezzünk. Ezek:

1. A dokumentáció módszereinek kidolgozása az egyes szaktudományok sajátos igényeinek megfelelően.

2. A magyar időszaki sajtó teljes, összefoglaló bibliográfiája.

3. A könyvtárainkba járó és birtokunkban levő külföldi folyóirat-sorozatok összefoglaló lelőhelykatalógusa.

4. A segédkönyvek és bibliográfiák központi címjegyzéke.

5. A központi mikrokatalógus.

6. A tudományos fordítások szakrendi KC-ja.

7. Kezdeményoznünk kell egyes tudományszakok központi címjegyzékének megszervezését.

8. Nagykönyvtáraink külföldi beszerzésének kurrens központi jegyzékét *a csehszlovákiai öt nagykönyvtár és a berlini ÖWB folyóiratainak mintájára*.

9. A felszabadulás utáni magyar bibliográfiák bibliográfiája. Végül

10. Kollektív vállalkozásként kell megszervezni — az előző fejezetben mondottak szerint — a magyarországi könyvtárakban található ősnymtatványok és régi kéziratok katalógusát.

4. Nemzetközi évkönyvek és a magyar tudományos intézmények

Segédkönyvtáraink nélkülözhetetlen könyvei között sűrűn vesszük kezünkbe a Minerva-jellegű nemzetközi évkönyveket: akaratlanul is rálapozunk hazánk tudományos életéről szóló lapokra. Nem pályázunk a burzsoá nemzetek elismerésére, de nem tartható fenn az a helyzet, hogy a világ minden tudományos intézetében közkézen forgó címtárakban, a tudományos intézetek évkönyveiben elavult adatok legyenek rólunk. Akadémiánk elnöksége elé pontosan kidolgozott javaslatot terjesztünk a megfelelően ellenőrzött adatszolgáltatás rendszeresítése céljából.

Ide tartozik a magyar anyagnak a nemzetközi kurrens szakbibliográfiákban való felvételének kezdeményezése és idetartozik az ú. n. *felvilágosító bibliográfia* ügye is. Folytatni kell azt a munkát, amelyet Gragger Róbert a *Bibliographia Hungariae* 3 kötetével (1923—1927) abbahagyott és folytatni a Gulyás-féle *Magyar szépirodalom idegen nyelven c. bibliográfiát* is, kiterjesztve a feltárást a Szovjetunió népei és a népi demokráciák népei nyelvén megjelent magyar művekre.

5. Tudományos könyvtáraink kultúrforradalmi feladatai

Amikor Pártunk III. kongresszusán Rákosi Mátyás elvtárs a Központi Vezetőség munkájáról szóló beszámolójában második ötéves tervünk alapvető feladataként az egész lakosság jólétének és műveltségi színvonalának további emelését jelölte ki dolgozó népünk kulturális igényeinek fokozott kielégítése, a közoktatásügy minőségi fejlesztése útján, új és megtisztelő feladatot kapott Főbizottságunk is: meg kell vizsgálnunk, elég hatékonyak voltak-e azok a módok és törekvések, amelyekkel tudományos könyvtáraink a népkönyvtárak és tömegkönyvtárak problémáival foglalkoztak, hatásos volt-e az a segítség, amelyet régi könyvtáraink a fiatal népkönyvtáraknak és szakszervezeti könyvtáraknak nyújtottak. A párt útmutatása alapján nekünk kell megkeresnünk a népünk kulturális felemelkedését sikeresebben szolgáló könyvtári módszereket, az összes erőforrások felhasználásával. Erőforrásaink felhasználása tekintetében a könyvnek és a könyvtárnak társadalmi funkcióját ebben a szerepkörben külön-külön kell megnéznünk. A könyv az alapon keresztül maga is egyik hajtóereje lehet a szocialista társadalomnak. Hajtóerőt jelentettek a szocializmus klasszikusainak, a forradalmi demokratáknak üldözött könyvei még az antagonisztikus társadalomban is. Tegyük hozzá: könyvtári propaganda nélkül is.

A Szabad Nép 1954. márc. 15-i „Az új magyar irodalom egyes kérdéseiről” c. iránymutató cikkének egyes megállapításai sok tekintetben alkalmazhatók a könyvtári munkára: hiba volna az olvasás és az olvasóval való foglalkozás gazdag lehetőségeit „az időről-időre megadott politikai szempontok propagálására korlátozni”, hiba volna az agitáció és az ismeretterjesztés közötti különbséget elmosni. Sem maga a tudomány, sem a kutatók, még kevésbé a termelési front számtalan fontos pontjára emelt dolgozók, a munkásosztály és a parasztság sorából kiemelt vezetőink nem fejlődhetnek, ha látókörük szűk marad. A tapasztalatok elmélyítésére tudományra, könyvre, sok könyvre van szükségük és ezt a könyvet kézbe kell tudnunk adni, katalógusok hálózatában, olvasói katalógusban fel kell tárni, ajánló bibliográfiákkal közel kell hozni. A könyvtári nevelőmunka nyilvánvalóan a pártmunka szerves része, de van sajátos, megkülönböztető vonása és ez a sajátossága: a könyvvel való beható foglalkozás, az olvasóval való foglalkozás el nem engedhető alapja. A párt úttörő segítsége a júniusi határozattal a könyvtárügy területén azt jelentette, hogy a könyvtár pártos munkájának előfeltétele a tartós szükségletek kielégítésére törekvő könyvtári belső feldolgozó munka. A kutatás és művelődés igényeit gazdagabban, sokoldalúbban, mint eddig, nélkül kielégíteni nem lehet.

A jövőben elvégzendő fontos teendőink egyike: megvizsgálni, milyen következtetéseket kell levonnunk a pártkongresszus határozataiból, hogy könyvtári frontunk hatásosabban álljon a kultúrforradalom szolgálatába.

Egyet előljáróban meg kell mondanunk. A segítőmunka annál nagyobb határfokú, minél korszerűbb az a tudományos felkészültség, amellyel a tudományos könyvtárak dolgozói saját problémáikat oldják meg.

1. Meg kell vizsgálnunk országos és egyetemi könyvtáraink patronáló tevékenységét. Ez a munka eddig szinte „általánosiskolai fokon” folyt, mert tömegkönyvtáraink jórészeben a segítőmunka, a tartalmi munka alapfeltételei : elsősorban is a könyvtárosok olvasókká és valódi könyvtárosokká nevelése hiányoznak.

2. Meg kell vizsgálnunk, hogy az ifjúság nevelésének sokoldalú rendszerében állami és tömegkönyvtári hálózataink elvégzik-e és jól végzik-e el a könyvtárosokra háruló nevelőfeladataikat?

3. A segítőmunka másik alapfeltétele az, hogy patronálásban résztvevő könyvtári dolgozóink ismerkedjenek meg a népkönyvtári technikával.

4. A könyvtári feldolgozó munka megsegítésének mindkét módja felhasználandó : *a)* népkönyvtárosok, üzemi könyvtárosok egyhónapi gyakorlata valamelyik nagykönyvtárunkban, *b)* feldolgozó-brigádok alakítása. (Főbizottságunk megalakulása óta ez a javaslat gyakorlattá kezd válni.)

5. A tudományos könyveket igénylő vidéki olvasók részére regionális alapon (a vidéki egyetemi könyvtárak bevonásával) fokozatosan kiépítendő az átkölcsonzés. Fokozatosan aszerint, hogy szakszerű vezetés szempontjából milyen színvonalon áll a megyei vagy járási könyvtár.

*

Könyvtárügyünk jobbításához csak úgy, mint a közoktatásügyéhez is, generációk ideje és munkája kívántatik. Ebben tehát nem lehet késni ; a feladatok kitűzése sürgős. A szovjet könyvtárügy továbbra is segítségünkre lesz abban, hogy Főbizottságunk munkájában ne legyen rangbéli különbség, akár a kutatás, akár a kultúrforradalom szolgálatáról van is szó. A lenini könyvtári program *út az egész könyvkészlethez*, akár tanyai olvasóról, akár tudós kutatóról van szó.

Időszerű könyvtári problémák elvi tisztázása, a kutatást szolgáló műszerek pótlása, amelyet a polgári korszak könyvtárügye elhanyagolt, kooperációs vállalkozások kezdeményezése, a népkönyvtárak és tömegkönyvtárak tartalmi munkája emelését szolgáló készségünk és az a törekvésünk, hogy a könyvtár-tudomány művelése ne szakadjon el az oktatástól és ne maradjon le a szocialista társadalomépítés üteme mögött ; az egységes magyar könyvtárügy fejlesztése tehát : népünk felemelkedését kívánja szolgálni.